

ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

Є. В. Бевзюк

МОЖЛИВОСТІ ІНТЕРНЕТУ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: питання історії лужицьких сербів

Наймолодшим засобом глобального поширення інформації на зламі другого і третього тисячоліть став Інтернет. На сьогодні він забезпечує розширену форму людської комунікації, становить нетрадиційну форму інформування та просвітництва. Інтернет, як сучасна комунікаційна технологія, надзвичайно збільшив можливості наукового пошуку необхідної для дослідника інформації, її транспортування, став джерелом або банком знань для різних наукових галузей. Електронні джерела необхідно розглядати крізь призму вирішення практичних завдань, що стоять перед виданнями такого характеру. Насамперед, це питання доступності та науковості. Не є таємницею те, що суспільні науки, в т.ч. і історія, характеризуються не тільки динамічними, жорстко детермінованими та багатоваріантними науковими теоріями, але й практичним використанням широкої гами різноманітних джерел. Історична наука, яка з-поміж суспільних дисциплін, об'єктивно є чи не найбільш консервативною - навіть в силу спрямованості основного свого вектору досліджень у минуле, все ж не може ігнорувати і неминуче вимушена сприймати та використовувати досягнення "інформаційної революції".

Інтернет для істориків, політологів, представників інших суспільних наук поєднує стас як знаряддям розповсюдження свого духовного продукту, так і вагомим засобом отримання додаткової, в т.ч. джерельної інформації. Був би свідомо обмеженим погляд на можливості Інтернету тільки як спрощеного варіанту ознайомлення із історіографією, насамперед зарубіжною, з різноманітних досліджуваних етнічно-суспільствознавчими питань. У такому випадку мова йшла б лише про малоефективну історіографічно-довідкову чи довідково-бібліографічну роль глобального засобу комунікації. Але в сучасних історичних дослідженнях величезний масив інформації на сайтах Інтернету взагалі набирає характеру специфічного, точніше - окремого т.зв. електронного джерела (або групи джерел). За допомогою "всесвітньої павутини"

професійні вчені моментально підключаються до раніше малодоступних або й закритих архівних матеріалів, а також відкритих друкованих джерел.

Симптоматично, що в цивілізованих європейських та північноамериканських країнах держава цілеспрямовано сприяє переведенню значного масиву архівних фондів на електронні носії інформації та прискореному введенню їх у науковий обіг. Більш "інформатизований" Захід надає зараз предметну матеріально-фінансову і технічну допомогу постсоціалістичним східноєвропейським державам у цій справі. Прикладом може служити переведення на електронні носії з кінця 90-х років ХХ ст. та вивід на сайт в Інтернеті, за сприяння західних грантів і спеціалістів, документів Комуністичного Інтернаціоналу, які зберігаються у фондах Російського державного архіву соціально-політичної історії (російська аббревіатура - РГАСПИ, м. Москва).

У Європі зараз чимало прикладів продуктивного висвітлення історії навіть малочисельних етнічних спільнот на сторінках Інтернету. Проілюструємо це хоча б на прикладі висвітлення національно-культурної еволюції сербів-лужичан з ФРН. Історія однієї із самих малочисельних автохтонних слов'янських народностей Європи - лужичанських сербів, 40 тисяч яких і зараз мешкає у Німеччині, представляє собою багатоглибину своєрідну етнополітичну театралізовану виставу на тисюму європейському подіумі. Впродовж довготривалого дієства практичною режисурою внутрішнього та зовнішнього розвитку етносу займалися різні держави та міжнародні і територіально-політичні об'єднання. Чимало відомих політиків і вчених пропонували свої, переважно песимістичні, сценарії глумачення минулого та майбутнього лужичан - колись багаточисельної групи полабського слов'янства. Рефреном у них, зазвичай, звучало твердження про неминучість асиміляції та зникнення лужичанських сербів. Але "етнолетальні" прогнози - не виправдалися. І до сучасності народність, а точніше - феномен її існування в переважно німецькому культурному оточенні представляє значний інтерес для вчених-славістів та й теоретиків і практиків сучасної етнології.

Як нам видається, з кінця ХХ ст. геополітичні та етнополітичні чинники і стали головними причинами достатньо широкого висвітлення на сторінках електронних засобів історичного минулого та сучасності лужичан. На українських порталах і сайтах Інтернету практично не розміщені інформація, яка була б присвячена лужичанським сербам або хоча б окремим сторінкам їх життя. Але дуже багато відомостей про етнос ми

можемо знайти на російських та німецьких сайтах, або через таких потужних провайдерів, як www.yandex.ru, www.rambler.ru, www.uaiboo.com та інших.

Значну інформацію про історичну та сучасну долю етносу ми можемо знайти на німецьких сайтах.¹ На них розміщено достатню кількість документів, що значно полегшує дослідження теми. Особливу категорію електронних джерел складають документи державних, офіційних установ. За ними, наприклад, можна відтворити сучасний стан народності, її правовий статус у ФРН. Правда, Конституція Німеччини не має статей, безпосередньо присвячених серболужичанській меншині. Лише в Ст.3. йдеться мова про принцип загальної рівності всіх людей: "Всі люди рівні перед законом... Ніхто не може бути скривдженим або мати перевагу через свою стать, походження, рід, расу, мову, свою національність."²

Правова база та система національно специфічного функціонування серболужичанської меншини у Німеччині, однак, існує і має свою історію та перманентно вдосконалюється, про це ми можемо дізнатися на сайтах Сербського Інституту, який функціонує у вигляді державно - приватної установи. Там ми знайдемо інформацію про ідеологічний антагонізм, який існував між Західною та Східною Німеччиною, але він не перешкодив трансформації ще комуністичного - періоду НДР "Заколу про захист прав серболужичанського населення" від 23.03.1948 р. в сучасний "Лужичанський закон", прийнятий у січні 1999 р. Саксонським парламентом.³

Об'єднання двох німецьких держав привело до зміни в адміністративно-територіальному розподілі. Колишня реформа 1952 р., в результаті якої було утворено на території НДР 14 округів, не тільки зруйнувала старі, історично існуючі земельні традиції, але й погіршила ситуацію, щодо створення сприятливих умов для культурно-національного життя серболужичан. Так представники цієї етнічної меншини, що мешкали в Верхній Лужиці в результаті реформи були розділені окремими кордонами на дві частини. Такий поділ не задовольнив не тільки лужичанську меншину, але, насамперед, її пануючу німецьку більшість. В оновленій Німеччині згідно з федеральною конституцією, враховуючи "Європейську хартію місцевого самоврядування 1985 р.", в якій писалось, що "зміна територіальних кордонів місцевих властей не можуть здійснюватися без попереднього з'ясування думки відповідних місцевих обиди..."⁴, був проведений земельний устрій, що більш відповідав традиційно існуючому раніше розподілу.

Федеративний устрій – це історична спадщина Німеччини, яка на протязі віків була роздроблена на велику кількість різних по величині держав, а після їх об'єднання в 1871 році, весь час залишався федератцією. Виключення складають дванадцять років нацизму та чотири десятиріччя розрізеного існування ФРН та НДР. В останній федеративний принцип був скасований.

Сьогодні Нижня Лужиця та окрема частина Верхньої Лужиці входять до складу Землі Бранденбургу, а більша частина Верхньої Лужиці є складовою Вільної землі Саксонії. За етнологічним дослідженням працівників Інституту серболужицького народознавства на територіях двох земель, що статистику можна знайти в Інтернеті, площа яких складає 47,9 тис. кв. км, проживає 6,6 мл. громадян Німеччини⁵, з них лише 40 тис. чоловік вважають себе нащадками колишньої багаточисельної групи полабських слов'ян. Серболужичани проживають нерівномірно та некомпактно в різних округах Бранденбурга та Саксонії, складаючи при цьому лише 0,7 відсотка від загальної чисельності мешканців названих земель.⁶ Тому новий радикальний перерозподіл сфери федерально-земельного устрою на етнічно-лужицькій базі навряд гармонізує міжнародні відношення. Правда, російські автори з "Товариства дружби росіяни з лужичанами..." стверджують, що "лужичани не хотіли розподілу між федеральними землями."⁷ Припущення щодо "об'єднання усіх заселених серболужичанами земель в одну адміністративно-територіальну одиницю, що могло б створити сприятливі умови для їх культурно – національного життя"⁸ має скоріше гіпотетичний, ніж практичний характер.

Певну низку офіційних документів, які регулюють правовий статус лужичан, можна знайти в Інтернеті на представницьких земельних сайтах. На них, наприклад, розміщена конституція Вільної Землі Саксонії, котра містить Ст.2, в якій закріплено право етнічної меншини на власну національну символіку та прапор, при цьому наголошується на "рівноправності національних кольорів та герба сорбів поряд з прапором і гербом Землі."⁹ Саме з метою врегулювати складний механізм міжнародного співіснування в конституції Саксонії зафіксовано:

1. До народу Вільної Землі Саксонії належать громадяни німецької, сербської та інших національностей. Земля визнає їх право на Батьківщину.

2. Земля гарантує та захищає права національних та етнічних меншин німецького громадянства на збереження

ідентичності, а також збереження мови, релігії, культури та традицій.

3. Земля поважає національні меншини, які законно перебувають на Земельній території.¹⁰

З електронних джерел данцягу Бранденбурга можна дізнатись про правову політику, щодо серболужицького населення, закладену в земельній конституції. Певний інтерес представляє собою другий параграф згаданої статті. В ньому підкреслено, що: "Земельний уряд сприяє збереженню культурної автономії лужичан також за кордонами Землі."¹¹ Таким чином, якщо під культурною автономією розуміти право етносу самостійно, без втручання держави здійснювати заходи, направлені на підтримку власної культури в межах певної території, то земельний уряд, виходячи з змісту електронного джерела, бере на себе зобов'язання підтримувати серболужицьку спільноту, що мешкає не тільки в межах етнічних кордонів Бранденбурга і Саксонії, але й на території усієї федерації.

Останнім часом, не дивлячись на зусилля з боку офіційної влади, національних лужицьких активістів, спостерігається стійка тенденція до зменшення практичного використання рідної мови представниками серболужицької народності. Існуючі положення Європейської Хартії 1992 р. зобов'язують німецьке державне керівництво заохочувати, або полегшувати прагнення серболужичан щодо задоволення своєї освітньої та мовно-інформаційної потреби. Рідною мовою виходять часопис "Serbske powiny" тиражем 1600 екземплярів та журнал "Rozhled" тиражем 1000 екземплярів¹². Та в 1991 р. був закритий Сербський педагогічний інститут в місті Будішині. З цього часу підготовка кадрів учителів для меншини здійснюється лише в Лейпцизькому університеті. На базі колишнього інституту Серболужицького народознавства створено Сербський інститут. Йому спеціально наданий своєрідний статус державно-приватної установи, що дозволяє мати політичну і фінансову підтримку з боку офіційної влади.¹³

Коментуючи сучасну німецьку державну підтримку різних лужицьких засобів інформації, варто сказати про функціонування національних радіостанцій, структура яких склалася ще в часи НДР. Редакції засобів радіомовлення, особливо приватних, однак, вимушені враховувати специфіку сучасного стану етносу, його малочисельність та двомовність. Тому лише окремі передачі проводяться мовою цієї слов'янської народності. В Баутцені кожний день по три години йде

серболужицьке радіомовлення, а в Коттбусі одна година на добу виділена на передачі мовою лужичан.¹⁴

Між російськими інтернетовськими виданнями особливого продуктивністю визначається <http://luzisane.boom.ru>. Його редактором є С.Д.Прямчук. Він обробля і опублікував достатньо багато наукового та публіцистичного матеріалу по лужицькій тематиці, в також із загальних проблем славістики. Це надає можливість використовувати сторінки даного електронного видання авторам, чії філософські установки відповідають аксеологічним поглядам редактора. Наприклад, вступ до сайту [luzisane boom. ru](http://luzisane.boom.ru) написав В. Петров. Праця отримала назву "Чи випадковий інтерес до давньої історії слов'ян". Її зміст відповідає загальній тональності вище згаданого сайту і в деякій мірі задає алгоритм іншим публікаціям. Минуле слов'ян, в тому числі лужицьких, в певній мірі нагадує інтерпретацію відомих слов'янофільських концепцій, де теоретичною умовою збереження національної самосвідомості, а, отже, і етнічної цілісності є теорія "чистої національної культури" та геополітичні амбіції Заходу. "Новий перерозподіл кордонів в Європі, який почався в кінці ХХ ст., відродив практично вже забуті територіальні претензії різних народів один до одного. Найбільш гостро ці проблеми виникли в слов'янських країнах."¹⁵

Певна невіривність політичних та міжетнічних відносин у Європі відбилася і на результатах наукових досліджень, розміщених на сучасних російських сайтах в Інтернеті, які забарвлюються реанімованими теоріями минулих століть. Принцип історизму та науковості підміняється принципом національного або етноцивілізаційного інтересу. Захід прямо називається джерелом помилок Сходу. "Цивілізація, що піднялася за рахунок знищення інших цивілізацій, тобто на насильстві, може керувати між народів тільки постійно підтримуючись за рахунок насильства, як і влада вона не терпить конкурентів, історія її - це історія руйнувань...", розрізати яку можливо тільки силою пізнання істинної суті подій, що відбувалися."¹⁶ Вказані праці, однак, важко розглядати, як приклад комунікативної політичної публікації, яка сформована на принципах свободи авторського світогляду та сприйняття певних наукових концепцій, що еволюціонували з минулого століття в сучасну славістику, та в пошуку нових концепцій.

Мандруючи сторінками світових бібліотек, ми обов'язково натрапимо на сторінку Інтернету на сайт - "Товариство дружби росіян з лужичанами - Лужицькими Сербами в Полабській Німеччині"¹⁷. Його активним членом - вищезгаданим С.Д.

Примчуком тут розміщено чимало різноманітного матеріалу в електронному варіанті. На прикладі цих праць даного зведеного мовля вже прослідкувати, як лужицька тематика по мірі розвитку її електронного варіанту стає все більш різноманітною та науковою. Спостерігається перехід від спрощеного нагромадження фактів минулого та еволюції лужицьких сербів до спроби осмислити сучасне та передбачити майбутні національні перспективи.

Певний інтерес представляють дві мапи з лужицької тематики.¹⁸ На першій - географічній нанесені історичні кордони розселення слов'янського етносу Німеччині та кордони, які на думку С.Прямчука, потребуються к 1990 р. для створення своєрідного етнозаповідника, де лужицькі серби могли б розвивати свої національні здібності. Звичним недоліком запропонованої науковцем мапи є відсутність дати відрахунку, по якій визначалися б історичні кордони розселення лужицьких сербів. На другій мапі нанесені промислові міста, розташовані в районах з сербським населенням. Відсутність коментарів та слов'янські назви населених пунктів дозволяють припустити, що метою її створення була спроба наглядно продемонструвати високу щільність промислових підприємств, які розрушили звичний сільський побут слов'янства, приносять останнім урбанізацію, наслідком якої є зростаюча асиміляція.

Свою мапа залишків етносу в ФРН пропонує "Товариство дружби слов'ян з лужичанами."¹⁹ Мапа, згідно із прагненням її авторів, має відкривати електронну сторінку про лужичан, яка буде видаватися для широкої читачької аудиторії. Публікація під назвою "Віхи на історичному шляху лужичан"²⁰ є спробою реконструкції ранньої історії слов'янства, коли вони займали значні європейські території. Зміст праці розрахований на широку читачьку аудиторію. С.Прямчук намагається детермінувати необхідність досліджувати минуле західних та східних слов'ян, як одного культурно-господарського організму, з метою вивчення допущених помилок та нереалізованих політичних можливостей. Фактично, на його думку, німці на протязі минулого тисячоліття вели сплановану експансію на східну слов'янську етнокультуру. Її продовження ми можемо спостерігати до сих пір, наприклад, у вигляді створення т.зв. Лянебургської пустелі в колишньому слов'янському районі, де "в наш час західнонімецька влада розмістила склади по збереженню радіоактивних відходів"²¹. Проведення певних паралелей між минулим та сучасним є безумовно демонстраційним історичним прийомом, але гіперболізація

окремих подій, надання їм статусу спланованих дій не може ввести стабільності в міжетнічні стосунки.

Розширюючи тематичні рамки, С.Прямчук переходить до теми лужичан, їх національного прагнення після Другої світової війни. Перед працею подана електронна фотографія замітки з назвою "Пам'ятати слов'янські коріння"²². Стаття була надрукована в періодичному виданні "Правда", а якому на протязі багатьох років рекламувалися успіхи комуністичних лідерів при вирішенні національного питання в мозаїчному Радянському Союзі. Правда, останнім через певний час це не завдало очолити парад національних суверенітетів.

У даній публікації запропоновано новий рецепт "інтернаціоналізму": замість "пролетарського" – "слов'янський". Відповідно визначено об'єкт для широкого загальнослов'янського руху протесту – це Захід, який "намагається роз'єднати слов'янські народи."²³ С.Прямчук фактично заперечує існування діалектичного поєднання історичної необхідності та свободи історичного вибору, він негативно висловлюється з приводу того, що не збережена адміністративна єдність Лужиці, яка нібито існувала в НДР. Засуджується створення нових східних федеральних земель ФРН тому, що воно бучімо привело до роз'єднання слов'янської меншини. З автором електронної публікації відносно останнього можна посперечатися тому, що легітимність позиції колишньої НДР, щодо серболужичан, визначалася скоріше політико-ідеологічними чинниками, продиктованими принципами "міжнаціонального інтернаціоналізму", а не удосконаленням загального правового поля.

Певну заподітизованість загальної оцінки сучасного стану слов'янства в деякій мірі можна охарактеризувати терміном слов'янській бароковий ренесанс. Теоретичні коріння цієї філософії в спадщині безумовно талановитих російських слов'янофілів. Наприклад, автор електронної версії серболужичької історії пише, що Схід "зникнув Югославію, розірвав Чехословаччину, намагається странити Московську Русь або Заліську Україну з Київською Русю, тобто з Україною. Не слід забувати, що назва росіянин належить всім східним слов'янам: русинам в Закарпатті, українцям, росіянам та білорусам."²⁴

Така логіка своїми гносеологічними коріннями виходить із слов'янофільського протиставлення слов'янського та германського світу, непримиримості західного та східного світу. Звернемося до спадщини відомого російського історика

О.Гіпфердинга. У своїх історико-філософських замітках, що вийшли під назвою "Західні слов'яни"²⁵, він визначає перспективну стратегію "особливого племені" на європейських теренах, завдання якого "бути самим собою та бути керованим особливим слов'янським племенем". У контексті цього С.Прямчук вину за існування внутрішнього сепаратизму в слов'янському середовищі покладає на західний світ, а слов'янам, у тому числі лужицьким, відводиться роль певної жертви – в геополітичних планах Заходу. При цьому відсутність у слов'янському середовищі внутрішньої єдності дослідником не береться до уваги. Більше того, останнім часом лужицькі серби, як і інші слов'яни "активно голосують" за відродження ідеї слов'янської єдності шляхом масової еміграції в розвинуті райони "ворожого" західного світу.²⁶

У своїх електронних статтях С.Прямчук не завжди близький до об'єктивності. Викладені історичні факти, філософія публікації в багатьох випадках вибіркова. Своєрідний позитивізм - строга описовість окремих фактів серболужичького минулого та елементи панславизму при розкритті проблеми існування народності в умовах німецького оточення надають працям достатньо дискусійний характер. Так, у викладенні матеріалу з історії національного руху лужицьких сербів після Другої світової війни наведено декілька документів – Зверненнь та Меморандумів, які свідчать про намагання лужицьких лідерів надати національній меншині та регіону її проживання статусу "нейтральної території, на якій дозволено перебування військових сил одного або декількох слов'янських держав."²⁷ Одним із аргументів для прийняття такого рішення була нібито значна повосина чисельність етносу. Він пише: "На жаль, чисельність лужичан за післявоєнні роки значно скоротилася - в 10 разів: з 500 тисяч чоловік в 1945 році, ... до 50 тисяч у 1990 році на момент приєднання НДР до ФРН."²⁸ Якщо не звертати увагу на термін "приєднання" (а ця подія насправді була історично виправданим фактом об'єднання народу, держави, яка раніше була поділена через ідеологічні амбіції Заходу і Сходу), то півмільйонна чисельність лужицького населення в Німеччині - це скоріше декларативний аргумент, а не статистичний факт.

Ще в другій половині XIX ст. один з лідерів лужицького націоналізму – культурного руху А.Мука шляхом власного статистичного опитування мешканців різних поселень Лужицького району Німеччини приходив до висновку, що на той час від колись багаточисельного слов'янства залишилося лише 175 тисяч чоловік.²⁹ Саме ця цифра визнавалася як

достовірна багатьма відомими сорабістами світу, в т.ч. російськими. Отже, як що визнати правдоподібною чисельність 500 тисяч лужичан після Другої світової війни, то слід зробити висновок про зростання в два з половиною рази слов'янського населення Німеччини. Такий демографічний вибух не спостерігався навіть у середовищі самого титульного німецького етносу. Хоча останній не мав національних обмежень, а навпаки користувався певними правовими перевагами.

Дві інші інтернетовські сторінки від С.Прямчука за змістом фактичного матеріалу відповідають вже описаним нами раніше.³⁰ Певний інтерес у читача може викликати електронна стаття яка, розміщена в рубриці "Думка наших читателей". Вона називається: "З коня зробили верблюда"³¹. Фактично це авторська спроба розглянути слов'янську історію в контексті філософії двополюсного світу: з одного боку – слов'яни, а з іншого - Захід. Лужичкам сербам відведено місце приклада німецької асимілюючої політики. С.Прямчук, не переймаючись зайвим клопотом щодо малочисельності та відсутності масштабності лужичан, включив їх у сферу слов'янських загальнофілософських домінант, і пояснює сучасний кризовий стан етносу його метафізичним входженням до німецького територіально-культурного світу. При цьому етнос використовується, як демонстраційна парадигма недоліків багатомовного співіснування різних культурних частин. Але відповіді на головне питання - феномену його існування на протязі тисячоліття в німецькому оточенні не дається. Більш того, історія народності набирає значного політичного забарвлення, а потрапляючи на сторінки масового електронного видання, має певні риси політичної пропаганди. Окремі рекомендації автора електронної публікації взагалі небезпечні для мирного співіснування. Наприклад: "Слов'янам Європи необхідно об'єднатися в самостійну політичну силу в Європі, щоб забезпечити захист своїх національних інтересів, як слов'ян, ... без участі Росії, створити миротворчі сили для вирішення конфліктів, що виникають на слов'янських землях... Визнати Охотське море сферою інтересів слов'янських народів"³². Остання пропозиція не може не викликати певних емоцій, тому що доля таких неслов'янських національних спільнот, як евенки, коряки, нівхи та інші, котрі мешкають впродовж багатьох віків на берегах Охотського моря, взагалі не беруться до уваги С.Прямчуком. Це не заважає неослов'янофілу висловлювати стурбованість стосовно того, що "існує страшна загроза загибелі лужичан, як реліктового слов'янського етносу

Центральної Європи."³³ Твердиться ним і про планомірні дії керівництва Німеччини щодо обмеження національно-культурного руху в серболужичькому середовищі та втраті "у слов'ян-вендів надії на створення "Слов'янського Люксембургу" – Лужиці – "Слов'янського Лаузіца".³⁴

Таким чином, сторінки Інтернету стали протягом останнього часу своєрідним полем історично-пропагандистської боротьби. Стосовно історії сербів-лужичан варто констатувати, що висвітлення ключових її моментів у російських електронних виданнях є не завжди науковим, суттєво деформованим і заідеологізованим. Під останнім розуміється спроба найбільш активних російських пропагандистів неослов'янської єдності реанімувати слов'янофільські ідеї XIX ст. та розглядати минуле і національно-культурну еволюцію лужичан у ракурсі дихотомічного протиставлення Сходу Заходу. Тому електронні публікації і джерела потребують від професійного історика критичного аналізу і зваженого застосування.

Зроблений нами огляд електронних джерел з історії та сучасності невеликої слов'янської спільноти у ФРН - лужичьких сербів засвідчує, що навіть найменші європейські етнігрупи велими різномірно представлені на сторінках Інтернету. Такий підхід є свідченням цивілізованості та здатності європейського мультикультурного суспільства до толерантного поліетнічного співіснування. У ньому робиться чимало для збереження національно-культурної специфіки і невеликих "реліктових" етнігруп. Крім того, через Інтернет, по-перше, популяризується історія та культура і зокремові національної етніспільноти. По-друге, представлені джерела з історії національних меншин в Інтернеті є конкретною їх участю у глобальному цивілізаційно-культурному та інформаційному обміні. По-третє, перевід історичних джерел національностей на електронні носії інформації - один із ефективних варіантів збереження історичної пам'яті народу. У даному контексті велими нагальним перед українською державою та національною історичною наукою є вивід у всесвітню комунікаційну сітку максимально можливого за розмірами українського культурно-історичного спадку, в т.ч. архівних джерел. Це буде вагомим вкладом у скарбницю планетарної цивілізації, міжнародний науковий і глобальний культурний обмін, та й досить ефективним засобом утвердження цивілізованого іміджу незалежної України на світовій арені, як держави, що має власну і своєрідну багатомовну історію. Не завадила б поява в Інтернеті і окремих сайтів щодо минулого й сучасного конкретних регіонів України та їх населення, в т.ч.

Закарпаття. Доступ до таких даних значно розширив би об'єктивну поінформованість зарубіжної громадськості про нашу державу та народ, його етнорегіональні групи.

¹ Див.: <http://www.sorben.de>; <http://www.domowina.de>; <http://www.lusatia.de/~fm>; <http://serbski-institut.lusatia.de>; <http://www.kamenz.de/schulen/ralbitz>; <http://www.shuttle.schule.de/km/sula-cisinskeho>; <http://www-user.tu-cottbus.de/Sorben>; <http://www.Bautzen.de/>; <http://www.mdr.de/sachsen/radio/sorbisch/sradio.htm>; <http://www.uni-leipzig.de/~sorb/>; <http://www.wh2.tu-dresden.de/~wito/serbja.html>; <http://www.wh2.tu-dresden.de/~wito/serbsce.html>; <http://www.wh2.tu-dresden.de/~wito/lozyhole.html>; <http://www.wh2.tu-dresden.de/~wito/pawk.html>; <http://home.t-online.de/home/320006923711/index.htm>; <http://home.t-online.de/home/03591600083-0001/sms.ra-1.html>; <http://www.uni-lueneburg.de>.

² Конституція ФРГ.-Ст.3.-П.1,п.2// www.germany.ru

³ Zur geschichte der sorben // www.serbski-institut.de

⁴ Бюлетень Центру інформації та документації Ради Європи в Україні. – № 2. – 1997. – С.5.

⁵ Германия Земля Саксония. Земля Бранденбург // www.germany.ru/land/sachsen; www.germany.ru/land/brandenburg.

Розраховано за: www.germany.ru/land/Sachsen;

www.germany.ru/land/brandenburg.

⁷ Прямчук С.Д. "Серпуховские вести" Есть у Русских в Германии братья // luzicane.boom.ru/serphves.html.

⁸ Лужицькі серби. Посібник з народознавства/Ред.В.Моторний, Д.Шольде. – Львів-Будишин: Місіонер. –1997. – С.64.

⁹ Verfassung des Freistaat Landes Sachsen -

Art.2 p.4 // www.landtag.sachsen.de

¹⁰ Verfassung des Freistaat Landes Sachsen – Art.5. p.1.

www.landtag.sachsen.de.

¹¹ Verfassung des Landes Brandenburg. Art.25.p.2. // www.Brandenburg.de/Land/ifdbbg/gesetze.htm.

¹² Aut gabendes Instituts // www.serbski-institut.de.

¹³ Das institut // www.serbski-institut.de.

¹⁴ Поргніков В. Інші серби // www.russ.ru/politics

¹⁵ Петров В. Случаен ли интерес к истории славян// www.bdr.ru.

¹⁶ Там же.

¹⁷ <http://www.luzicane.boom.ru>

¹⁸ Там же.

¹⁹ Там же.

²⁰ Прямчук С.Д. Вехи в историческом пути ЛУЖИЧАН // <http://www.luzicane.boom.ru/list0.html>.

²¹ Там же.

²² Прямчук С.Д. "Правда". Помнить славянские корни // [http://www.luzicane.boom.ru/~servlet/FileManager\\$](http://www.luzicane.boom.ru/~servlet/FileManager$)

²³ Там же

²⁴ Там же

²⁵ Гильфердинг А.Ф. Западные славяне// Русская беседа. – М.1958. – Т.IV. кн.12 – С.58.

²⁶ Прямчук С.Д. "Независимая газета". Лужичане бегут из Германии // <http://www.luzicane.boom.ru/nezavism.html>.

²⁷ Прямчук С.Д. "Правда". Помнить славянские корни...

²⁸ Там же; Его же. "Независимая газета". Лужичане бегут из Германии...

²⁹ Muka E. Statistika hornjolužiskich serbow/ Casopis Macicy serbskey,1888.-Letnik XXXVIII.-S.57.

³⁰ Прямчук С.Д. "Серпуховские вести". Есть у Русских в Германии братья...; Его же. "Независимая газета". Лужичане бегут из Германии...

³¹ Результаты опроса. Из лошади сделали верблюда // <http://www.luzicane.boom.ru>

³² Там же.

³³ Прямчук С.Д. Серпуховские вести Есть у Русских в Германии братья...

³⁴ Его же. "Я Лужичанин – Я Серб!" // <http://www.luzicane.boom.ru/luzicane/index.html>.